

több olyan épületmonstrumot emelték, melyeket az idegenvezető legszívesebben elrejtene a látogatók elől. „A szürke betonváros” – olvashatjuk a kötetben, és mintha a város valóban nem tudna mit kezdeni szocreál örökségével. Érdekes és valahogy megnyugtató is, hogy pont két kolozsvári születésű fiatal személyes beszámolója mozdul ki a veszélyesen rögzült sémákból. László Noémi leírásában a Farkas utca etnikai és kulturális sokszínűsége miatt érdekes, és a sokak állandó tartózkodási helyeként szolgáló, oly sokszor becsmért Akadémiai Könyvtár is szörnyűséges betoncsodává szelídül. És valahogy emberközeli az is, ahogyan Demény Péter nem történetileg vagy építészeti szempontból fontos utcát választ, hanem egyszerűen a focizás színhelyét, egy olyan utcát, amelynek nem ugrik be kapásból a magyar neve, mert funkcionálisan volt fontos. Kántor Lajos a várost körülvevő lakótelepek népére hívja fel a figyelmet, és talán ezt is jó lenne tisztázni a turista számára: a lakótelepeken élők már nem minden esetben képeznek párhuzamos valóságot a belvárosiak mellett, hanem ott élnek azok is, akik a történelmi városrészben kalauzolják a turistát. Az egyhetes kiránduló sokat tanulhat egy ilyen lakóteleptúrából is, amely a közhiedelemmel ellentétben nem a katasztrófaturistáknak szól.

A látható tereken kívül a kötet megismertet mindazzal, ami pezsgővé teszi a várost: fesztiválok, kulturális programok, színház, mozi, intézmények. Büszkén sorakoztatja fel a kis kötet a hagyományos színházat és az alternatív projekteket, a világhírűvé nőtt filmfesztivált és a magyarok körében nagy népszerűségnek örvendő magyar napokat, továbbá mindazon háttérintézményeket, amelyek a szellemi pezsgést biztosítják. Talán kevesebb tér jut a képzőművészeteknek, és fájó hiány, hogy az Ecsetgyár intézményként nem szerepel (csupán egy-egy projekt befogadótéréként), de azt is be kell látnunk, hogy van egy olyan réteg, amely nem feltétlenül a szerkesztők által preferált kultúrafogyasztók közül kerül ki. Igazából az ő igényeiket is könnyen ki lehetett volna elégíteni, hiszen a város megteszi ezt két plázájával, két stadionjával, sportcsarnokával, uszodáival, számtalan sportolási lehetőségével.

Kolozsvár sokszínűségét leginkább a kávézók, kocsmák, éttermek, vagyis az úgynevezett vendéglátó-ipari egységek bemutatásával lehet érzékeltetni. Mert itt valóban minden van: a polgári világból maradt étterem, zugkocsmák és menő klub, alternatív zöld helyek és romkocsmák, elegáns kávézók és cukrászdák, üzletemberek és feltörekvők törzshelyei, magyar, román, arab, szír, német stb. vendégekre szakosodott réteghelyek. A havonta megjelenő és gyakran eltűnő helyszínek

közül nehéz válogatni: melyek azok, amelyek lesznek olyan tartósak, hogy a turista ott találja még őket, ahová az útikönyv irányítja. A *Kolozsvári beugró* a Bulgakovval szinte biztosra ment, és igyekezett a többi helyet is úgy összeválogatni, hogy különböző típusú igényeket elégíthessenek ki. Sőt az elsősorban magyar nyelvű turistára számító könyvecske a helyek összeválogatásával valahogy az otthonosság illúzióját kínálja a többnyire magyar tulajokkal rendelkező helyek előtérbe helyezése révén. A város viszont akkor is érdekes tud lenni, ha felismerteti velünk, hogy idegenek vagyunk itt; jobb esetben kíváncsi idegenek, akiknek nagyon sokat lehet mesélni a terek életéről.

Carbonaro

Ha polip szuszog Kolozsvárott I–II.

Méry Ratio Kiadó
Somorja, 2013

Makai Máté

ERDÉLY NINCS MEG – TRANSZ-KÉPEK

Szöcs Géza újabb, Carbonaro álnéven – mely a függelék szerint az ő mozgalmi (ál)neve is volt (II., 85) – írt kötetéről bátran állítható, hogy a legtöbb Erdélyről kialakult diskurzust megoldozza. Például azt, amely meseországként állítja be a vidéket, ahonnan a leghíresebb és legmagyarabb magyarok származnak, vagy ahol az állandóan jelenlévő elnyomó hatalom és az identitásukat e jelenlét miatt örökké kereső, ugyanakkor erősnek is valló dísz-magyarok élnek. Felmerül a kérdés, vajon ez az örökkön meglévő *ellenpont* kontúrozza-e ezt az erős *pontot*, azt a jól látható talapzatot, amelyen állva Szöcs a messziről jött ember

pozíciójából olyan abszurd, mesés, szürreális, elnagyolt, ám mégis határozott önképpel bíró és ezzel együtt szórakoztató Erdély-beszédeket mondhat, mint amilyeneket a *Ha polip szuszog Kolozsvárott* című gyűjteményben olvashatunk.

Szöcs Géza műve első ránézésre egy kétkötetes, szépen illusztrált mesekönyv, olyan a formája is, a színei, a kidolgozása, a hangulatvilága, de valójában ezeknek a rövid kis írásoknak nem a történetjellege a fontos, ami a meséknek mindenképpen kiemelt tulajdonsága. Ezek a szövegek inkább leírások, „pontosabban” festmények, transzilván látványképek, mintha Dalí festette volna meg „mozgóképekben” Kolozsvár egy-egy eldugott túlvilági zugát. Az első kötetet Jánosi Andrea remek képei illusztrálják, melyek egytől egyig képesek rá, hogy „megmutassák”, mozgásba hozzák a szövegeket. Az élénk színek, a perspektíva hiánya vagy éppen hogy rejtélyesen egységes sokirányúsága, szürrealitása közeli fordításai Szöcs meséinek, melyek képszerűségét természetesen az illusztrációk kísérete is erősíti. Olvasható a kötetben két olyan szöveg is, melyeknek az alcíme, műfaja „képeslap”. Az egyik a *Faliórák*, amelyben a történetmondó nagyapja óragyűjteményét mutatja be, kitérve arra a szórakoztatóan abszurd, ismétlődő momentumra, amikor az összehangolhatatlan órák sokasága képtelen egyszerre elútni az egészet: „a dél pillanatát ezek a faliórák öt percre bontották szét és terítették ki” (I., 21), létrehozva ezzel egy olyan teret, amely retorikai figurák és a képzelet sokaságát hívja életre. „Olyan pontjaira képzeltem magam a világnak, mint a határvonal a Holdon, amely elválasztja a Hold sötét oldalát a fényestől. [...] Amikor elhallgat a tücsök, de még nem szólalt meg a pacsirta. Amikor már hazamentek a nyomozók, de a halottaskocsi még nem érkezett meg a ház elé” (I., 21–23). A másik „képeslap” a *Kolozsvár, február vége*, amely a tél végén a hegyekből alábukó jéghideg szelet, „a kristályfogú viharfarkasokat” említi (I., 68).

A képszerűség nem véletlenül jellemzi a szövegeket, ugyanis ezek Sziveri János és Szöcs Géza barátságának, illetve beszélgetéseinek nyomataként az előbbi szórakoztatására készültek, hogy a szerző megajándékozza őt – aki sosem járt ott, és sajnálatos betegsége, majd korai halála miatt e „hiányosságát” pótolni képtelen – egy Erdély-képpel. E „lírai fabulák”, „transzszilván abszurdok”, „szürrealisztikus kétpercesek” (I., 5) referenciális karneválja éppen abból nyeri érdekességét, hogy egy olyan embernek szólnak, aki nem ellenőrizheti a történetek valóságértékét, ezért valódiságuk vagy hamisságuk éppoly megfogha-

tatlan körvonalakkal rendelkezik, mint Erdély maga; olyan bizonytalansággal, mint *A határvidék* című szövegben Erdély és a túlvilág enklávékkel tarkított határvidéke, ahol az ember azt sem tudja, merre jár (I., 49). Szöcs meseországában felfelé folyik egy patak (*A patak. A lépéső*), a kolozsvári fiúk József Attila példáját követve lángoló frizurával udvarolnak (*Lángoló udvarlás*), a megunt feleségeken túlradnak (*A barbateny-iszkronyi asszonyvásár*), s itt Rákóczi halála óta láthatatlan fejedelmek uralkodnak (*Földalatti fejedelmek*).

A kiadvány második kötete, amely a tulajdonképpeni *Függelék*, a történet kontextusát hivatott világosabbá tenni Szöcs regényrészleteivel, Sziverihez fűződő közeli barátságuk verseivel, leveleivel, dialógusai- val, illetve egyéb erdélyi témájú festményekkel és grafikákkal (Darkó László, Lustig Valentin, Egyed Tibor). A kiegészítések több fejezetre tagolódnak, egy-egy szakaszt idézve a *Kitörmött utcák, hegedűk*, valamint a *Limpopo* című regények vonatkozó részeiből. Az első kötet szempontjából ezek a legkevésbé érdekes részletek, melyek leginkább töltelék-szövegekként működnek, s kontextusukból kiszakítva, erőszakosan a Kolozsvár-részletek közé ékelve nem alkotnak világos egészet – a függelék megnevezést figyelembe véve is tartható ez a vélemény. Sokkal érdekesebb ugyanakkor és szervezettebben illeszkedik az első részhez a Sziveri–Szöcs viszonyt bemutató fejezet, amelyben emlékezések is olvashatók, s többek között innen tudhatjuk meg, hogy barátságuk nem volt szokványos abban az értelemben, hogy nem ivócimborák voltak, nem is kifejezetten költőbarátok, inkább „egyfajta metafizikai cinkosság tudata” kötötte össze őket, mindez pedig Sziveri jelleméből fakadt, akinek barátságos természete Szöcs szerint e metafizikaiként értett „rejtélyes kommunikációs képességén, lebilincselő érdeklődésén alapul” (II., 17). Márpedig az első kötet szövegei vérbéli metafizikaik abban az értelemben, hogy ezek a kis Erdély-fenomének és közelítések egy fizikain túli világot fejtenek ki, ahol mindennek megtalált helye és magától értetődő oka van. Természetes, hogy Istenszéke onnan kapta a nevét, hogy Isten valaha onnan igazgatta a világot, „de legalábbis Erdélyt vagy minimum a Maros völgyét” (I., 40), és ugyanígy természetes, ha az ember félszáraz kólát kér tejszínhabbal és két cukorral (II., 80). Ez utóbbi már a második kötet *Jegyzetek az I. kötet egyes fejezeteihez* című részében olvasható, megjegyzésként a *Darkó Pista* című szöveghez, melyben éppen nyugodtan kortyolgatják ezt a lehetetlen italt, amikor is valami „csillag-anyag” aláhull az égből, s polip vagy medúza minőségében egy ideig fortyog, majd megsemmisül (II., 27). Maga

a „szuszogó polip” is csak ködkép, metafora – szimbolikusan lesz a könyv találó címe, remélhetőleg nem véletlenül.

Maga Erdély válik Szőcs furcsán szőtt intertextusaiban a nyelvi figurativitás boszorkánykonyhájává. Bolyai János azért akar új nyelvet kidolgozni, mert ellenzi a verseket; ami azokban van, „az nem határozható meg”, az „megfoghatatlan” (II., 76). Pontosabban „kimondhatatlan”, s e kimondhatatlanság, a császári állam elleni konspiráció, a „sutogó kuruckodás”, az „állandó szervezkedés” az, amiben az erdélyiek élen járnak. Ez az „állandó szervezkedés” pedig mi másból fakadna, mint az örökös mellékszerep pozíciójából, az évszázadokon átívelő elnyomásból, egyfajta egész-érzet hiányából. „Minden rebellis eszme táptalaja az összetett mondat” – olvasható az előző sorok között, s Szőcs Géza rebellis referenciájú prózája ebbe a folytonos másodlagosságba és elnyomásba oltott iróniaként jellemezhető, mely abból fakad, hogy e csudavidéken ugyan varázslók és láthatatlan fejedelmek élnek, de az elnyomó rezsim még azokat is befogná (II., 67). Ironikus a mesebeli lények és a kommunizmus találkozási pontja, vagy talán épp az utóbbi – és történelmi előképei – adják az előbbieket genezisének. „Igen, össze van keveredve a világban a szent és a gonosz, szépséges és förtelmes, csodálatos és gyűlöletes – és talán így is marad, ki tudja, amíg a nagy fal fel nem épül” (Uo.). Vagy amíg Erdély ország nem lesz. Ebben áll az Erdély-metafizika, ez a szavakkal, metaforákkal, fogalmakkal el nem érhető fizikain-túli. A dolgok keveredése pedig abból fakadhat, hogy az identitás, amely évszázadok óta ellen-identitásként határozza meg magát, s amelyet a külső szemlélő honi magyarok a magukénál is magyarabbnak gondolnak, valójában a megsemmisülés, az elködösülés, a szellemvilág határára ér. Nem véletlenül szomszédos a másvilág (*A határvidék* [I., 49]).

Szőcs Géza szórakoztató mesegyűjteménye vérkomoly könyv. Kolozsvár csodával határos módon megússza a világháborús bombázást (e szerencsés eseményről Polcz Alaine is megemlékezik az *Asszony a fronton* című regényében), utcain annyi felekezet van jelen, amennyi Jeruzsálemben sincs (II., 31) – az ilyen és ehhez hasonló tények, valamint Erdély szerencsétlenségének együttállása generálják az „elidegenedett és meghasonlott egzisztencializmust”, a „szabadakarat-ellenes transzszilván skizofréniát” ismétlő diskurzust (II., 74), amely e környezetet jellemzi. Ez utóbbit remekül szemlélteti a „törp” szó hamis etimológiája: „A törpék minden nemzetsége Erdélyből származik, mint ismeretes, innen rajzottak szerte a nagyvilágba. Azt viszont kevesen

tudják, hogy eredetileg – még az erdélyi őshazában – a törpök óriások voltak, s a nevük is azt jelentette, hogy hatalmas. [...] Ennek emlékét őrzi nyelvünkben a terpeszkeedik, azaz a »törpészkedik, törpéskeedik, sok helyet foglal« ige is” (II., 75).

Azonban rögtön az első kötet elején, *A patak. A lépcső* című szöveget olvasva kétféle magatartás lehetősége kínálkozik fel ebben az ambivalens térben. A beszélgetőtárs (Sziveri) a felfelé folyó patak pizstrángjai felől érdeklődik: „a pizstrángok hogy bírják ezt?” – kérdezi, s erre így válaszol a mesélő (Szőcs): „Hát nézd, kérlek, a pizstrángok is kétfélék. Egyik úszik az árral, felfelé, a másik meg árral szemben, lefelé, nem is tudom, melyiknek könnyebb” (I., 7). Mindez Szőcs világára és Erdélytextusaira is ráolvasható, s felfogható a gyakran már-már „mitologikusként” bemutatott vidék képére adható lehetséges válaszként, két lehetséges irodalmi ars poeticaként is, mely két jellemző Erdély-képet kínál fel, a realitást és a mágikus realizmusét, mely utóbbit Esterházy Péter javasolta Bodor Ádám *Sinistra körzetét* olvasva.

Szőcs Géza szándékában – hogy a beteg Sziveri Jánost megajándékozva egy elérhetetlen világ leírásával, látteleként működő fenomenek sorával – ugyanaz az elérhetetlenség munkál, amely az identitás kapcsán vetődött fel korábban. Ismét Esterházyt idézem, ezúttal a *Harmonia Caelestis*-ből: „Sokat szenvedett a töröktől Kanizsa népe, nagyon áhította a felszabadulást, de valahogy úgy szerette volna, hogy a török után ne jöjjön be a német (aztán hogy a német után bejön az orosz, arra nem is mertek gondolni, arra meg, hogy az orosz után nem jön be senki, mégis majdnem olyan, mintha itt volna valaki, no, arra végképp nem), hanem maga legyen az úr a saját városában.” Szőcs e kis abszurdokban képes úrrá lenni a maga városán, melynek énképét folytonosan meghatározza egy fenyegető másik jelenléte, legyen az török, Habsburg, kommunista vagy csak egy idegen anyaország. Úgy vélem, a *Ha polip szuszog Kolozsvárott* „transz-képei” ennek a permanens mellék- vagy háttérszerepnek, a Magyarországról nézve idegen és érthetetlen közegnek a finessesen megformált lenyomatai. Szőcs sikere, hogy többretegű, „kettős kódolású” (gondolva itt Umberto Eco fogalmára) művet hozott létre, mert – bár elbeszélői szándéka elsősorban egyirányúnak tűnik – képes mozgásba hozni a legszerteágazóbb témákat az erdélyiségről folyó diskurzusban.